

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Гуманітарно-педагогічний факультет

Кафедра технологічної та професійної освіти і декоративного мистецтва

ДИПЛОМНИЙ ПРОЄКТ

на здобуття першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

тема:

ДЕКОРАТИВНА КОМПОЗИЦІЯ «ОБРАЗ УКРАЇНСЬКОЇ ЖІНКИ»
У ТЕХНІЦІ БАТИК

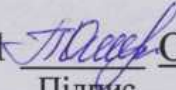
Галузь знань: 02 «Культура і мистецтво»

Спеціальність: 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво,
реставрація»

Спеціалізація: Художній текстиль

Освітня програма: Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво

Шифр ДПДМ.20159.20.11.ПЗ

Виконала: студентка IV курсу, групи ДМ-20-1 Ольга ПАЛАМАРЧУК
Підпис Ініціали, прізвище

Керівник: ст. викладач Богдан КРУЛИК
Підпис Ініціали, прізвище

Нормоконтролер Оксана ПЯСТУК
Підпис Ініціали, прізвище

До захисту допускаю: Ірина АНДРОЩУК
Підпис Ініціали, прізвище

Зав. кафедри ТПО і ДМ

« 21 » 06 2024 р.

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет гуманітарно-педагогічний
Кафедра МТЛО і ДМ
Освітній рівень перший (бакалаврський)
Галузь знань 02 "Культура і мистецтво"
Спеціальність 023 "ОМ. ДМ. Реставрація"
Спеціалізація художній текстиль
Освітня програма ОМ. ДМ

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри МТЛО і ДМ
Ірина Андрончук
"16" 02 2024 р.

ЗАВДАННЯ НА ДИПЛОМНИЙ ПРОЕКТ (РОБОТУ)

Тамарчук Ольга Тригорівна
Прізвище, ім'я, по батькові студента
1. Тема проекту(роботи) Декоративна композиція
"Візу української жінки" у
текстилі батик

керівник проекту(роботи) Крулик Б. В.
Прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання

Затверджено наказом ректора університету від "15" 02 2024 р. № 8

2. Строк подання студентом проекту(роботи) на кафедру 21.06.2024р.

3. Вихідні дані до проекту(роботи) декоративна композиція,
текстиль батик, творчість Марти
Літчук

4. Зміст пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) Вступ.

Р1. Традиції та новаторство в декоратив-
ному мистецтві батик. Р2. Вирожньо-кемпоричні
та технологічно-матеріальні особливості
виконання декоративної композиції у текстилі
батик. Висновки. Перелік джерел посилань.

5. Перелік графічного матеріалу (із зазначенням обов'язкових креслень)

6. Консультанти розділів дипломного проекту(роботи)

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Нормоконтроль	Рестук О.Б.		
Анотування	Теригенко Т.І.		

7. Дата видачі завдання

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

Назва етапів (розділів) дипломного проекту (роботи)	Строк виконання етапів проекту(роботи)	Примі:
1. З'ясування теми ДП	25.02.2024	визн.
2. Збір матеріалів до тем. зав.	01.03.2024	визн.
3. Написання 1 розділу	26.04.2024	визн.
Різрозділ 1.1.	19.04.2024	визн.
Різрозділ 1.2	26.04.2024	визн.
4. Написання 2 розділу	24.05.2024	визн.
Різрозділ 2.1	03.05.2024	визн.
Різрозділ 2.2	10.05.2024	визн.
Різрозділ 2.3	17.05.2024	визн.
Різрозділ 2.4	24.05.2024	визн.
5. Затвердження роботи в маж.	27.05.2024	визн.
6. Попередній захист ДП	31.05.2024	визн.
7. Нормоконтроль ДП	14.06.2024	визн.
8. Перевірка на таліан	14.06.2024	визн.
9. Векторування ДП	19.06.2024	визн.
10. Захист ДП	24.06.2024	визн.

Студент

Підпис

Олеся Паламар
Ініціали, прізвище

Керівник проекту(роботи)

Підпис

Таруан Крулик
Ініціали, прізвище

АНОТАЦІЯ

Тема дипломного проєкту: Декоративна композиція «Образ української жінки» у техніці батик

Автор:Ольга ПАЛАМАРЧУК

Керівник:ст. викладач Богдан КРУЛИК

Обсяг пояснювальної записки: 46 с.; обсяг додатків: 9 с.

Ключові слова: декоративна композиція, техніка батик, холодний батик, образ української жінки, Марта Пітчук.

Дипломний проєкт створений з урахуванням особливостей техніки батик та обраних матеріалів для виконання декоративної композиції. Текстова частина дипломного проєкту складається зі вступу, двох розділів, висновків, переліку джерел посилань та додатків.

У першому розділі дипломного проєкту досліджено історію розвитку техніки батик; схарактеризовано художньо-технологічні особливості виконання творів у цій техніці. У другому розділі обґрунтовано ідею та художньо-образне рішення теми декоративної композиції «Образ української жінки» у техніці батик. Охарактеризовано матеріали для виконання художнього твору у техніці батик; здійснено калькуляцію витрат щодо виконаної декоративної композиції «Образ української жінки». Описано технологічну послідовність виконання декоративної композиції «Образ української жінки» та виготовлено її. Охарактеризовано композиційні особливості та здійснено естетичну оцінку декоративної композиції, розроблено проєкт постера для художнього твору.

Зроблено висновки щодо використання техніки батику сучасних творах мистецтва, підведено підсумки щодо поставленої на початку роботи мети та результативність виконаних завдань. Представлено список джерел посилання. Текстова частина підсилюється ілюстративним матеріалом, який винесено в додатки.

21.06.2024р.

Ольга Паламарчук

ЗМІСТ

	С.
Вступ.....	7
1 Традиції та новаторство в декоративному мистецтві батика.....	10
1.1 Історія розвитку техніки батика.....	10
1.2 Художньо-технологічні особливості виконання творів технікою батика.....	17
2 Художньо-композиційні та технологічно-матеріалознавчі особливості виконання декоративної композиції у техніці батик.....	24
2.1 Ідея та художньо-образне обґрунтування теми декоративної композиції «Образ української жінки» у техніці батик.....	24
2.2 Характеристика матеріалів та калькуляція витрат щодо виконаної декоративної композиції «Образ української жінки» у техніці батик.....	29
2.3 Технологічна послідовність виготовлення декоративної композиції «Образ української жінки» у техніці батик.....	33
2.4 Композиційна характеристика та естетична оцінка декоративної композиції «Образ української жінки» у техніці батик.....	41
Висновки.....	45
Перелік джерел посилання.....	47
Додаток А Зразки художніх творів, оздоблених гарячим батиком	50
Додаток Б Зразки художніх творів, оздоблених холодним батиком	51
Додаток В Зразки художніх творів, оздоблених вільним розписом	52
Додаток Г Зразки художніх творів, оздоблених вузликовим батиком	53
Додаток Д Художні твори Марти Пітчук як джерело натхнення.....	54
Додаток Е Ескізний задум.....	55

	6
Додаток Ж Виконаний художній твір.....	56
Додаток И Проект постера.....	57

ВСТУП

Різноманітні прояви українського народного мистецтва є невід'ємною складовою національної культури, а сприяння його розвитку є пріоритетним напрямом сучасної української гуманітарної політики, спрямованої на формування, розвиток й збереження фундаментальних світових цінностей. Пізнання народу, визначення способу його буття та утвердження національної ідеї відбувається через власне мистецтво, тому воно посідає важливе місце серед гілок духовної культури України.

Нація, яка відчуває повагу до себе, має обов'язково піклуватись про збереження власної ідентичності. Визначальним у цьому процесі є сприяння проявам цієї ідентичності, а також формувати й оберігати ті виняткові, віками апробовані цінності, які передаються спадково з покоління в покоління, й серед них – традиційні види декоративно-прикладного мистецтва. Саме через них транслюється потужна сила української національної символіки, що здійснює вплив на усі сфери побутового життя людей та рівень духовного здоров'я нації [1].

Українське декоративно-прикладне мистецтво завжди розвивалось від матеріальної, практичної до духовної, культурної сфери у відповідності до соціальних вимог часу, взаємодіючи із загальною проблематикою та всесвітнім вектором усього образотворчого мистецтва [2].

Сучасне сьогодення українців потребує більш глибокого усвідомлення значення свого культурно-історичного надбання. Важливим елементом цього процесу є збереження та примноження нашого історичного культурного спадку. Важливий вклад у цю справу роблять також і сучасні художники й майстри декоративно-ужиткового мистецтва. Одним із яскравих інсайтів вікової глибини, який сягає витоків української культури є творчість молодії

української художниці Марти Пітчук. Художні твори Марти відображають її звернення до минулих, теперішніх та майбутніх поколінь та чітко висловлюють дух та ментальність українців.

Молоду художницю Марту Пітчук називають феноменом західноукраїнського мистецтва, адже за цей період часу з-під її пензля вийшло більше сотні картин, її майстерні руки оздобили фасади близько десятка будинків, а також мисткиня організувала уже кілька персональних виставок.

Результати аналізу літературних джерел мистецького спрямування засвідчують потребу здійснення дослідження творчості молодих художників, які роблять значний вклад у збереження та поширення культурної спадщини нашої країни, а також презентують світові наші культурні надбання під новим цікавим ракурсом. Зокрема, творчість Марти Пітчук яскрава, багатогранна, містить елементи дослідницької діяльності щодо регіональних особливостей народного строю українок, тому потребує ретельного вивчення, зокрема, в межах дипломного проектування.

Таким чином, актуальність окресленої проблеми, її новизна та недостатнє теоретичне та практичне обґрунтування зумовили обрати для дослідження тему «Декоративна композиція «Образ української жінки» у техніці батик». У межах зазначеної теми визначено об'єкт, предмет, мету та завдання для дипломного проектування.

Об'єктом дослідження є історія та техніки батика як виду декоративно-прикладного мистецтва.

Предметом дослідження є художньо-композиційні та технологічно-матеріалознавчі особливості виготовлення декоративної композиції «Образ української жінки» у техніці батика.

Мета дипломного проекту полягає в характеристиці художньо-композиційних та технологічно-матеріалознавчих особливостей та виготовленні й

презентуванні на постері декоративної композиції «Образ української жінки» у техніці батику відповідно до обґрунтованої технологічної послідовності.

Для досягнення окресленої мети дипломного проєкту поставлено такі завдання:

- дослідити історію розвитку техніки батику;
- схарактеризувати художньо-технологічні особливості виконання творів у техніці батику;
- обґрунтувати ідею та художньо-образний зміст теми декоративної композиції «Образ української жінки» у техніці батику;
- підібрати та охарактеризувати матеріали, виконати калькуляцію витрат на виготовлення декоративної композиції «Образ української жінки» у техніці батику;
- обґрунтувати технологічну послідовність виконання декоративної композиції «Образ української жінки» у техніці батику та виготовити її;
- охарактеризувати композиційні особливості виконаної декоративної композиції «Образ української жінки» у техніці батику, дати їй естетичну оцінку та виготовити постер.

Текстова частина дипломного проєкту складається зі вступу, двох розділів, висновків, переліку джерел посилань та додатків.

1 ТРАДИЦІЇ ТА НОВАТОРСТВО В ДЕКОРАТИВНОМУ МИСТЕЦТВІ БАТИКУ

1.1 Історія розвитку техніки батику

Мистецтво розпису тканин відоме із давніх часів і має назву «батик».

Слово «батик» має яванське походження, що у перекладі означає «малювання гарячим воском». В індонезійській мові лексема «batik» (ba- – бавовняна тканина, -tik – «крапка» чи «крапля») служить для «позначення оригінального способу розпису тканини шляхом нанесення візерунків розтопленим воском із наступним зафарбуванням тих ділянок полотна, які залишилися непокритими» [3; 4].

Із прадавніх часів розвитком мистецтва декорування тканин, батиком зокрема, займалось багато народів, адже потяг до прекрасного властивий усім незалежно від часового періоду життя. Це засвідчують стародавні зразки тканин, розписані в техніці батик, які знайшли археологи на територіях Єгипту, Західної та Центральної Африки, Індонезії, Індії, Китаю, Японії, Середньої Азії, Туреччини, Ірану та островів Океанії. Для цих зразків дослідники встановити вік близько 2 тис. років. Гострі суперечки й обговорення серед учених щодо місця зародження техніки батику викликали саме ці знахідки [3; 4].

Одним із давніх (понад 2 тис. років тому) та відомих розписів китайський розпис зі стародавнього поховання. Тканина, яку було там знайдено, напрочуд добре збереглася. В одній зі своїх книг Пліній Старший (I ст. н. е.) окреслив цікавий спосіб фарбування тканини, який застосовувався в Єгипті: «Фарбують одяг дивним способом: після того, як біле полотнище розкреслять, його просочують не фарбами, поглинальними речовинами; після цього, на полотнищі

не видно нічого, але після занурення його в казан із гарячою фарбою, в належний час виймають забарвленим». Такий опис є надзвичайно подібним до сучасного трактування технології батику. Техніка батику уже протягом 1500 років успішно використовується жителями африканських країн Нігерії та Сенегалу. Проте на заміну воску з метою нанесення візерунків вони застосовують пасту у вигляді суміші борошна, маніоки, рису й галунів (або сульфату заліза), зварених разом [3].

Вважається, що в Індонезії, деяких областях Центральної Яви й на прилеглих до неї островах техніка батику досягла найбільшого розвитку, художньої винятковості та технічно вдосконалилась. Індонезійський батик мав вплив на розвиток цього виду мистецтва у всьому світі. Таким чином, острів Ява традиційно рахується батьківщиною техніки батику [4]. Хоча про точну дату його зародження достеменно сказати неможливо. Дослідники припускають, що кам'яні статуї, вирізані на стінах Яванських храмів (близько 800 р. н. е.), містять зразки одягу, оздобленого технікою батику [5].

У XVII столітті на острові Ява батик розширив межі свого існування. Це відбулось завдяки винайдення чантінгу (джантінг, чьянтінг) – пристрою для нанесення на тканину гарячої воскової маси. Використання чантінгу дає можливість нанесення тонких штрихів, ліній та точок для створення складного візерунку, який визначають характерною особливістю індонезійського батику. Малювання від руки перетворює фарбування тканини у високорозвинене мистецтво. Нанесення малюнків вручну трансформує процес фарбування тканини у високопрофесійне мистецтво. Процесом розроблення рисунків, нанесенням їх на основу тканини та першим етапом батику – нанесенням воску – займалися лише жінки благородні, ті, які мали високий соціальний статус, живучи у палаці володаря. Заключними трудомісткими процесами зазвичай займались уже ремісники, за роботою уважно стежили наглядачі. Впродовж

довгого часового періоду секрети виготовлення батика ретельно зберігались в межах палацу та передавались лише з покоління в покоління [6].

Винятковим символом, що вказує на ієрархічні відмінності у Індонезії, вважається одяг, оздоблений технікою батика. Візерунок, яким оздоблена тканина для одягу, мав визначальний вплив на соціальний статус людини, її сприйняття у суспільстві. Люди вважали, що орнаментальні мотиви, нанесені на тканину, мали потаємну силу та сприяли захисту їх носіїв. Серед тисячі різних орнаментів На островах Океанії в кінці XVIII ст. велика кількість орнаментів серед його тисячного різноманіття заборонялась для нанесення на одягову тканину простих людей. Такі орнаменти могли прикрашати лише одяг членів княжої сім'ї та осіб, наближених до володаря. Серед таких орнаментів найчастіше вирізняються саме традиційні ритуальні, символічні орнаменти, до прикладу, зображення міфічного птаха із пишним перетинковим хвостом, схематичний візерунок старовинного меча, спіральна смуга, язичок полум'я, штрихи, які нагадують дощ, мотив зображення священної гори на білому фоні тощо [3].

Під час створення особливої церемоніальної тканини в Індонезії дотепер користуються найдавнішим способом резервування. За допомогою бамбукової палички наносять спеціально підготовлену рисову пасту, яка і є резервом. Також для цього використовують лише тканину, прядену ручним способом, а фарбу виготовляють з кореня рослини *Morinda citrifora*, сам процес фарбування виконують у декілька стадій, його тривалість складає декілька днів. Після видалення пасти залишаються прості, переважно геометричні, інколи – фігуративні зображення [3; 5].

Під час вивчення стародавніх зразків індонезійського одягу помічено вплив на сюжети рисунків різних культур і релігій. Традиційні індиго та коричневі фарби в сполученні з білою основою тканини символізували трьох головних богів – Шиву (справедливість), Вішну (мудрість) та Брахму (силу). Вважається, що мотиви птахів, священної квітки лотоса, дракона Гола і дерева

життя на індонезійському одязі теж мають індійські корені. Можна говорити не про пряме запозичення з Індії, а швидше, про вдосконалення давно знайомої індонезійцям техніки [7].

Поява надзвичайно тонкої гладкої бавовни, яку привозили з Індії, стала наступною передумовою у розвитку візерункового розпису тканин. Такий коштовний матеріал мали можливість придбати лише жінки із багатих міст побережжя та жителі кротонів (княжі будинки патріархальної Яви). Збереглося багато товарно-господарських записів, які свідчать, що індійські набивні тканини стали предметом активного експорту на Суматрі та Яві у середні віки. Варто зазначити, що у цей період індонезійський батик став більш геометризованим та рослинним за рахунок впливу ісламської релігії, яка забороняла зображувати людей та тварин [3].

Встановлено, що в Індії рисунки на тканину могли наносити у різний спосіб: за допомогою пензля або дерев'яного штампа. Робота з пензлем використовувалась переважно у мистецтві, адже цей спосіб був більш довгим та тривалим за часом. Поширення методу набивання, або набивки, супроводжувалося його удосконаленням. Індійські ситці стали вельми популярними на батьківщині та поза її межами, зокрема, у Європі XVII – XVIII ст. Набивка повністю витіснила ручне виготовлення тканини в Індії, що стало зумовлено саме європейським попитом на такі тканини. Твори художньої літератури та спогади мандрівників перших десятиріч XVI ст. засвідчують згадки про набивні тканини як поширений вид текстильних виробів. Сучасні дослідники відносять їх до більш ранніх періодів, указуючи на високий розвиток виробництва й технології в середньовічних Індії та Китаї [3].

Шовк із універсальними властивостями як тканина з'явився у Китаї. Там існувала техніка розпису шовкової тканини методом набивання під назвою «жанчзе», що в перекладі означає «візерунки фарбою, орнамент який одержували зануренням у фарбувальну рідину». Під час тайського періоду

відрізняють три способи нанесення візерунків фарбою: восковий, блоковий та вузликівий. Найдавнішим та найбільш традиційним являється метод «лацзе» (восковий), під час якого рідкий гарячий віск згідно візерунка накладався на тканину, після охолодження цю тканину занурювали у фарбувальний чан, далі віск видаляли, і виріб в потрібних місцях залишався незабарвленим. Іноді цю послідовність використовували навпаки: спочатку тканину фарбували, а тоді згідно задуму наносили на неї віск, далі тканину опускали у лужний розчин, і фарба, за винятком покритих воском місць, змивалася. У випадку необхідності виконати двокольорове фарбування цю операцію повторювали. Зразків під назвою «санбаоцзе», де присутні три кольори, до нашого часу залишилось небагато. Дослідники, етнографи зауважують, що потрійна кольорова гама була технічною межею, адже накладання четвертого кольору робило тканину майже чорною. Такий метод використовували лише із шовковою тканиною [3].

Самодостатність та своєрідність культури Японії, її географічна ізоляція вплинули на шлях розвитку технології розпису тканини. Дослідники вважають, що техніку «батику» було завезено до Японії із Індії або Китаю. Японською він мав назву «рокеті», застосовувався здебільшого з метою розпису ширм та одягу. Золотим віком для художнього ткацького виробництва у Японії стало XVII століття. У той період існувало багато мистецьких технік, окрім техніки батику активно розвивалась вишивка, воскова набійка – «суримон», техніка «конті» (візерунки по трафарету) і «юхата», що схожа на індійську «лахерію» [3].

Японський костюм набув свого розвитку та став яскравим, розкішним, декорованим у X – XI століттях. Прагнення до складності справило вплив на появу мистецтва чергування колірної гами складок та одягу й ретельного розміщення візерунка, який не повинен втрачатися у складках. Рисунки, зроблені за допомогою техніки трафарету, витісняються ручним розписом із градацією. На початку XIX ст. виготовлення тканин й візерунків стало досить досконалим, проте поступово творчість у орнаментиці починає замінятися на

штампування, як це сталось уже набагато раніше у Індії й Китаї, де зв'язок із Європою налагоджувався справдана шовковим шляхом, а потім у процесі колонізації [3].

Ще з X–XI ст. ручний розпис тканини знали та використовували у Київській Русі. Оскільки з метою нанесення рисунка на тканину використовували штампи з дерева, мистецтво батика існувало у поєднанні з різьбярством. Кінець XVII ст. знаменувався появою так званої біло-земельної набивки – це був кольоровий друк на білому тлі. Часто згідно контурів мотиву набивали штирки, які є схожими на цвяхи без капелюшків, а при друці вони давали візерунок у вигляді горошин різного розміру [3].

В Україні набуває поширення художній розпис тканин орієнтовно у 20-30-х рр. XX ст. (у Києві, Одесі), постійно вдосконалюючись [8; 9]. Українські художники перейняли європейський стиль та техніку. Вони об'єднувалися в артілі та займалися виробництвом хусток, шалей; рідкістю були великі замовлення – театральні та сценічні завіси чи штори для кафе [5]. Також була велика потреба в прапорах, вимпелах. У зв'язку з появою нової тематики виникло багато орнаментів із тогочасною символікою [3].

У II половині XX ст. батик посідає важливе місце у творчості художників поруч з традиційними вибійкою, вільним розписом, фотофільмодруком. Засобами художнього розпису починають оздоблювати вироби, які призначені для доповнення костюмів (головні та шийні хустки, шарфи, краватки тощо), жіночі й дитячі сукні, речі для оформлення інтер'єру (скатертини, серветки тощо). У подальшому батика стає предметом викладання в школах, коледжах і закладах вищої освіти поряд із традиційним писанкарством, що є також прадавнім видом декоративно-прикладного мистецтва. Науковці зазначають, що вивчення та порівняльний аналіз історичного виникнення й технологічних прийомів створення декоративних виробів у техніках батику та писанкарства свідчить про єдність їхнього творчого джерела. Батик та писанкарство мають

власні автентичні риси, спосіб вираження в матеріалі, отже, ці техніки взаємно доповнюють і проникають одна в одну, збагачуючи навколишній художній світ [8; 9].

У 50-ті роки ХХ ст. майстри батика почали роботу над створенням перших перші композицій, в основі яких було закладено класичне розуміння геометричного та рослинного орнаментів. У 70-ті роки з'явилося нове покоління художників текстилю, які отримали художню освіту. Ці люди свідомо обирали тернистий шлях художника, який займається саме «авторським батиком», виставковими роботами та матеріально існує завдяки нечастим, але суттєвим замовленням на оформлення інтер'єрів громадських будівель, театральних та естрадних сценічних завіс тощо. Саме у цей час відбулось утвердження техніки батика як повноправного «учасника» всіх художніх виставок [3].

Виникненню нового поштовху у розвитку батика сприяли революційні 80-ті роки ХХ ст., коли звук близьких тектонічних розломів породжував творчу енергію, коли зачинялися підприємства легкої промисловості, залишаючи художників у матеріальній скруті, а невпевненість у завтрашньому дні примушувала їх освоювати складні техніки та ремесла. Батик став не лише технікою для одягу, а й для оздоблення предметів інтер'єру. За допомогою техніки батика створювались не лише панно, але й декоративні тканини, гардини, завіси, ширми, постільні речі, хустки, шарфи, серветки, скатертини та багато інших речей [3].

Рівень розвитку технологій та комунікації у ХХІ ст. зумовлює швидкі зміни кожного аспекту життя. Це сприяє розвитку у світовому мистецтві інтелектуалізації у всіх його видах. Це відбивається також і на «нетрадиційному» образотворчому мистецтві, адже кожен час, кожна епоха мають свої вимоги. Саме тому сучасний художник постійно звертається до нових та несподіваних сюжетів, як до матеріалів та засобів, які віками належали

до декоративно-прикладного мистецтва. Усе більша кількість професійних митців – графіків, живописців – не лише звертаються до художнього розпису на тканинах як до одного із нових засобів художньої виразності, але й поєднують їх з іншими нетрадиційними матеріалами та техніками, які присвоюють мистецтву нові якості (батик на папері, літографія на тканині, змішані техніки тощо) [10].

Дослідники вважають, що найхарактернішою особливістю техніки батика є так зване «резервування», тобто нанесення потрібної суміші на тканину з метою збереження й виділення кольорів візерунку або тла. У сучасному світі під цим поняттям розуміють не лише воскову технологію багатоступового фарбування тканини, але й вузликову технологію, китайське синьо-біле забарвлення шовку та японський багатоколірний високохудожній розпис на шовку. Причому в наш час саме остання технологія стає найбільш популярною. Стародавній та надзвичайно багатоманітний батик посідає належне місце серед інших видів сучасного декоративного мистецтва [3].

Таким чином, узагальнивши результати дослідження історії розвитку техніки батика варто зазначити, що батик збагачує культурну та художню пам'ять народу, ставши тим сполучником історії нашого народу із духовними надбаннями інших країн світу. Техніка батика відображає особливості тривалих культуротворчих процесів різних історичних періодів, а також передає світоглядні уявлення та естетичні вподобання народу.

1.2 Художньо-технологічні особливості виконання творів технікою батика

З метою розкриття ознак виконання творів технікою батика доцільно окреслити художньо-технологічні особливості, які визначаються як способи

створення художніх робіт та містять у собі техніки. Технікою називають сукупність прийомів, навиків, що застосовуються у певному виді декоративно-ужиткового мистецтва, зокрема, у батику.

Батик вважається досить новим видом декоративно-прикладного мистецтва в Україні, технічним та естетичним вдосконаленням якого займаються художники і народні майстри, засновуючись на традиціях вибійки й писанкарства. Батик дослідники поділяють на такі види:

- холодний батик – передбачає нанесення резервуючої суміші у вигляді замкненого контуру, у межах якого виконується розпис фарбами;
- гарячий батик – передбачає нанесення гарячого резерву на контур зображення і/або покривання окремих ділянок полотна суцільною заливкою;
- вільний розпис тканини – передбачає нанесення початкового зображення фарбою, а під час завершальної обробки використовується уже резерв;
- вузликівий батик – технологія виготовлення істотно відрізняється від попередніх способів, тому у цьому випадку більш доречніше говорити про фарбування тканини. Для цього полотно складається у різний спосіб, зв’язується мотузками у кількох місцях або зшивається нитками та фарбується у спеціальному барвнику.

В межах пояснювальної записки до дипломного проекту варто розглянути кожен вид батика зокрема.

Найдавнішим видом розпису дослідники називають гарячий батик. У гарячому батику у якості резерву використовується віск, що наноситься за допомогою чантіngu – спеціального інструменту для цієї технології. Місця, зарезервовані воском, не вбирають барвник та попереджують його розповсюдження на тканині. Гарячим батик є через температуру плавлення під час використання. Кількість зафарбованих та зарезервованих воском ділянок створює оригінальні орнаментальні мотиви. Таким способом забарвлюють

переважно бавовняну тканину. Завершальним етапом є видалення воску із поверхні тканини. Бажаного результату можна досягнути, використовуючи пошарове нанесення фарби [3]. Відмітимо, що у технології гарячого батика вирізняють декілька основних способів виконання:

– простий спосіб (містить одне перекриття) полягає у тому, що світлий малюнок покривають гарячим воском чи парафіном, а решту ділянки старанно перекривають фарбою темнішого кольору;

– складний спосіб (містить декілька перекриттів) полягає у виконанні декількох послідовних перекриттів за допомогою резерву та фарби, кожен із яких відтворює простий спосіб виконання батика. Однак, такі накладання кольорів варто виконувати не більше трьох-чотирьох разів, інакше утворений колір виглядатиме неприємно та матиме брудне забарвлення;

– робота «від плями» – передбачає черговість виконання роботи як під час складного способу, однак послідовні перекриття усієї тканини замінюють на розпливчасті плями різноманітних кольорів. Далі на плямах промальовують орнаментальні мотиви гарячою сумішшю, котра резервує потрібні частини зображення. Площини без резервування зафарбовують іншими кольорами. Таку операцію достатньо повторити 3-4 рази. Під час виконання розпису потрібно стежити, щоб кожен шар фарби, який накладається на тканину просихав, а суміш для резервування застигала [3, с. 25].

Потрібну суміш для резервування готують із фабричної маси або згідно відповідних рецептур самостійно. У сучасному світі під час приготування такої суміші віск замінюють медичним парафіном або звичайними господарськими свічками. Парафін нарізають шматочками та розплавляють на водяній бані. Для підтримання постійної температури у розтопленого парафіну у посудину, де стоїть банка, поступово підливають гарячу воду [3].

Процес фарбування тканини із нанесеними воском елементами відбувається двома способами: пряме занурення тканини у барвник або

нанесення фарби на тканину за допомогою пензлів або поролонових тампонів [11]. Зразки художніх творів, оздоблених у техніці гарячого батика представлено у Додатку А.

Холодний батик з'явився значно пізніше, в результаті розвитку хімічних знань. Цей вид розпису батика ґрунтується на способі, під час якого розпис із будь-якими мотивами повинен мати замкнений контур, обведений сумішшю для резервування та залитий фарбами лише всередині цих контурів. Таким чином здійснюється розмежування кольорів один від одного. У цій технології кількість використаних кольорів не обмежується. Спосіб є значно простішим та безпечнішим, ніж гарячий батик, тому й більш поширений серед майстрів. Основою для роботи найчастіше стають шовкові або тонка бавовняні тканини. Середина контурів, обведених резервом, зафарбовуються пензлем, якщо ці ділянки великі за розміром – тоді варто використовувати губки або ватні тампони. Для такого розпису підійдуть спеціальні фарби для шовку, які необхідно зафіксувати за допомогою праски чи паровим методом [3; 4].

Для нанесення суміші для контуру потрібен спеціальний інструмент – скляна трубочка з витягнутим носиком. Суміш для резервування контурів можна приготувати самостійно або придбати уже готову (може бути безбарвною або кольоровою). Контурним лініям потрібно просохнути протягом 1-2 годин, і лише після цього можна розпочинати розпис всередині елементів. Тканину потрібно зволожити перед початком нанесення фарб. Просушувати виріб потрібно горизонтально з метою уникнення потьоків рідини, не знімаючи основи з підрамника [3; 11]. Зразки художніх творів, оздоблених у техніці холодного батика представлено у додатку Б.

У сучасному розписі тканин майстри використовують і додаткові ефекти для оздоблення, найчастіше зустрічаються наступні:

1) сольовий ефект – утворюється за рахунок гігроскопічних властивостей кристалів солі, які притягують вологу та барвник разом з нею. Від розмірів

кристалів солі залежить очікуваний ефект, тому кінцевий результат передбачити не можливо, потрібно орієнтуватись на ступінь зволоження тканини, силу її натягу, на тривалість дії солі на барвник, враховувати концентрацію барвника тощо. Сіль з дрібними кристалами створює крапчасті візерунки, а з великими – різкі та смугасті. У такий спосіб можна урізноманітнити однотонне покриття фарбою;

2) ефект битих горошин – досягається за рахунок розкладання гранул карбаміду (сечовини) пінцетом на зволоженій тканині. Також сечовина здатна поєднати фарби, в результаті чого утворюються різноманітні цікаві структури на тканині. Таким чином можна додати розпису оригінальнішого вигляду;

3) ефект «кракле» – створюється за рахунок приминання знятої з підрамника тканини, створення тріщин на усій поверхні або частинах згідно задуму та перекриття необхідних місць темнішою фарбою. Так фарба проникає у тріщини та створює на тканині тоненьку темну сітку, крізь неї проглядається нанесений раніше візерунок;

4) ефект сухих барвників – досягається шляхом нанесення сухих барвників на мокру шовкову тканину, в результаті чого утворюються красиві потьоки. Тут важливо барвники висипати повільно, а тканина має бути добре вологою. Додавши краплину води на середину ділянки з сухим барвником, можна отримати ефект «салюту»;

5) трафаретний спосіб – полягає у використанні трафарету, що складений з кількох деталей. Потрібно прикласти трафарет на тканину згідно задуму та заповнити прорізи фарбою, використовуючи губку або пензлі;

б) контурні пасти – застосовують після завершення основної роботи над художнім твором з метою оздоблення та досягнення виразності окремих елементів [3, с. 31-34].

Техніка вільного розпису передбачає найбільший ступінь творчості під час виконання, адже фарби досить добре можуть розтікатися по тканині та

створювати неочікувані ефекти. Ще одним варіантом виконання є накладання фарб на вологий шовк – назва техніки «по сирому», ґрунтований шовк, ще додають загусники у фарби. Одночасно можна поєднувати холодний, гарячий та вільний розписи. Такий спосіб виконання художніх творів є найскладнішим у технічному виконанні, проте дає змогу творчо експериментувати. Найбільш вдалим матеріалом для створення вільного розпису вважаються всі види шовку, а також бавовняна тканина [12]. Зразки художніх творів, оздоблених у техніці вільного розпису представлено у Додатку В.

Вузликівий батик (інша назва – шибарі) є одним із найдавніших способів оформлення тканини. Різні народи мають власні назви для цієї техніки: в Індії називають бандхей (бандан), у Японії – тибарі, у Малайзії, Індонезії – це планги. Суть способу виконання полягає у тому, що частини тканини міцно зав'язуються у вузли, щоб барвник не проникав всередину. У місцях, де тканина зв'язана, вона буде світлою або не пофарбованою. Вузли зав'язуються як із самої тканини, так і за допомогою мотузок, ниток, шнурів, натуральних за складом. Вузликове фарбування найчастіше застосовують під час оздоблення одягу та декорування інтер'єрних тканин [4].

Найбільш зручною для вузликового батика є тонка бавовняна тканина, адже процес зав'язування та фарбування на ній проходить простіше. Доцільно використовувати тканину білого або світлого кольору, складену довільними способами: гармошкою, віялом – і щоразу можна отримати цікавий, вражаючий візерунок. Також додатково можна використовувати камінчики, помістивши їх у вузол [4]. Зразки художніх творів, оздоблених у техніці вузликового батика представлено у додатку Г.

Найкраще для створення художніх творів у техніці батика використовувати тканину, що містить натуральні шовкові волокна: шовк-понже, туалъ, крепдешин, креп-жоржет, шифон; натуральні бавовняні волокна: батист,

поплін, шифон, маркізет і мадаполам; штучні волокна: віскозні та ацетатні тканини; а також синтетичні волокна: капрон, нейлон тощо [12].

Також для роботи у техніці батику застосовуються спеціальні барвники, натуральний віск або парафін (або їхня суміш), масляні фарби, суміш для резервування контурів, сіль, алюмінієва фольга, серветки тощо. Загальне враження від художнього твору великою мірою залежить від підібраних рамок та паспарту. Додатковими оздоблювальними матеріалами можуть стати намистини різних розмірів, полімерні пасти різних відтінків, стрази та інші дрібнички.

Отже, підсумовуючи вище наведене, варто відзначити, що сучасні техніки розпису тканини є надзвичайно різноманітними. Техніка батику поєднує у собі технологічні та художні особливості багатьох видів образотворчого мистецтва, серед яких і акварель, і графіка, і пастель, і вітраж, і мозаїка. Технологічно батик частково відтворює прийоми писанкарства. Різноманіття спеціальних засобів, спрощення прийомів розпису, порівняно із традиційними техніками, і дає змогу виготовляти різноманітні художні твори, розписувати різні деталі одягу, предмети інтер'єрного призначення тощо.

2 ХУДОЖНЬО-КОМПОЗИЦІЙНІ ТА ТЕХНОЛОГІЧНО-МАТЕРІАЛОЗНАВЧІ ОСОБЛИВОСТІ ВИКОНАННЯ ДЕКОРАТИВНОЇ КОМПОЗИЦІЇ У ТЕХНІЦІ БАТИК

2.1 Ідея та художньо-образне обґрунтування теми декоративної композиції «Образ української жінки» у техніці батик

Українське мистецтво має здатність відтворювати дух нашої землі, нашої нації, образ української жінки берегині. Варто зазначити, що в українській духовній культурі образ жінки репрезентовано образами-символами Жінки-Матері, Жінки-Берегині, в меншій мірі Жінки-Воїна, які розкривають певні очікування суспільства щодо притаманних жінці якостей [13].

Художній образ української жінки в жанровому портретному живописі яскраво характеризує сутність та значення національного строю в українському світогляді. Демонстрація митцями засобами художньої мови багатогранності та багатомірності сучасної реальності, акцентуючи увагу та етнічному патріотизмі та повазі до української народної культури, відбувається зображаючи українку в традиційному вбранні. Жінка виступає як дзеркало епохи, певного періоду та усієї історії країни у таких проявах: важкий психологічний стан українців під час війни, їхні переживання і сподівання на краще. Результати аналізу попередніх історичних періодів засвідчують існування традиції зображення жінки як втілення історичних, духовних та соціально-економічних особливостей свого часу [14].

На сучасному етапі працює та розвивається ціла когорта сучасних молодих художників, для яких образ жінки в українському народному костюмі став центральною ідеєю їх творчості, відображенням їх світогляду та способом

творчої самореалізації. Молоді митці сміливо тлумачать традиційний український жіночий образ, зокрема, і в умовах війни [14].

У цьому контексті варто приділити увагу Марті Пітчук з м. Івано-Франківська. Її художня творчість є прикладом таких трактувань українських жіночих образів [14].

Ключовим образом художніх творів Марти Пітчук стала українська традиційна лялька-мотанка, що на її полотнах трансформується у образ сильної, вольової жінки, яка володіє магичною силою спротиву проти ворога. Лялька-мотанка є одним з найупізнаваніших творів українського декоративно-прикладного мистецтва, має регіональні відмінності у зовнішніх обрисах та символіці. В народі вірили, що лялька також наділена і магичними здібностями та є вагомим інструментом народної магії. Художниця ретельно пропрацювала особливості народної ноші цих регіонів та змогла зробити свою ляльку впізнаваною, незвичною, оригінальною [14]. Марта піднімає віковічні пласти етніки, первозданної автентики, завзято вивчає безсмертну спадщину наших предків, глибоко проникається їх сутністю аж до повного злиття зі духом нашого славного минулого.

Головний центром творчого доробку Марти Пітчук з 2014 року є серія робіт «Мотанка». Ця серія творчих робіт демонструє процес трансформації творчості молоді художниці. Серія «Мотанка» розкриває зацікавлення авторки українською історією, народним мистецтвом, фольклором та антропологією [15]. Під час розроблення нових образів для живописних творів мисткиня звертається до теоретичних напрацювань вітчизняних науковців з української міфології [16], а також історії костюма [17]. Також часто на її полотнах можна зустріти зображення ритуальних предметів, які відіграють свою роль у загальному концепті роботи. Окремі художні твори Марти Пітчук представлено у додатку Д.

Зокрема, в творчій роботі «Мотанка. Українська обрядова лялька. Тернопільщина» (див. додаток Д, рисунок Д.1) жіноча постать представлена у керсетці, типовій для цього регіону. А у правій руці лялька тримає веретено – сакральний предмет для українців, який використовувався не лише як інструмент в рукоділлі, а й у народній магії та медицині, овіяний легендами про зв'язок між світами [15].

Художній твір «Мотанка. Перемога. Київське Полісся. 50-й день героїчного спротиву» (див. додаток Д, рисунок Д.2) втілює символічний образ, у якому вдало поєднано риси вродливої дівчини у традиційному вбранні Київського Полісся з узагальненими рисами народної ляльки-мотанки. Поліський стрій є доволі виразним, об'єднує традиційні для цього етнографічного регіону коротку керсетку та вишиту сорочку, обшиту пишними квітами червоно-чорних кольорів [14].

У художньому творі «Мотанка. Маріуполь. 100-й день героїчного спротиву» (див. Додаток Д, рисунок Д.3) зображена молода дівчина, сповнена сили й трагізму, з типовими обрисами ляльки-мотанки на обличчі, одягнена в традиційний стрій Півдня України. Мистецький образ локального вбрання цього регіону трактовано наявністю керсетки зеленого кольору та барвистої плахти, загальними обрисами рукавів сорочки [14].

Отже, у своїх картинах Марта зображає елементи українського строю, але не відомі нам, а давно забуті. Авторка опрацьовує кожен історико-етнографічний регіон України, намагається знайти у ньому щось цікаве і незвичайне. У свої твори художниця вкладає душу, відкриває світові найпотаємніше [18].

Мисткиня Марта Пітчук створює образи, що знаходяться над часом, має прагнення за допомогою своєї творчості зацікавити світову аудиторію українським мистецтвом, реалізувати місію творця – красою рятувати світ.

Авторська концепція мотанки – автентика, поєднана з модерном, має шанс на вічність [18].

Роботи Марти живуть не лише на полотнах, але й на стінах. Разом з чоловіком Юрієм Пітчуком створили спільно вже понад 50 розписів у різних містах України. Особливо вирізняється серія робіт із жінками в етнічному одязі. Стінописи є у Львові, Стрию, Івано-Франківську, Косові, Чернівцях, Хмельницькому, Авдіївці. В кожному місті художники зображають жінок у автентичному українському строю, який був притаманний саме для того історико-етнографічного регіону [18].

Художниця пише олійними фарбами на полотні. Її роботи написані переважно на чорному тлі. Таку технологію майстриня перейняла з іконопису, де на першому етапі ризи і лики святих покривали темними фарбами, а тоді уже світлим «витягувались» об'єми [19]. Темне тло роботи найбільш вдало передає глибину, створює атмосферу таємничості, відчуття інтимності, неначе ви знаходитеся з лялькою-мотанкою лише вдвох [20].

Варто зазначити, що у витворах мистецтва Марти Пітчук давній оберіг лялька перетворюється у живу особистість. Працюючи над образом ляльки-мотанки, Марта Пітчук повністю прописує її портрет, деталізує кожну рису обличчя, а уже тоді закриває його імпровізованими нитками. У такий спосіб вона наділяє головну героїню картини душею. Мазки картин Марти рухаються циклічно, відтворюючи спосіб мотання оберегової ляльки [20].

Проаналізувавши характерні риси творчості Марти Пітчук, переглянувши різні серії її творчих робіт, було прийнято рішення використати її творчість як джерело натхнення для створення ескізу для декоративної композиції «Образ української жінки» (див. додаток Е, рисунки Е.1, Е.2).

Доцільно детальніше розкрити особливості ескізного задуму для декоративної композиції «Образ української жінки» у техніці батик. На ескізі

зображена жіноча постать, яка є збірним образом української дівчини. Глядач може розпізнати дівчину як мольфарку, веснянку чи мавку.

Найперше погляд падає на обличчя жінки, яке здається статичним, плечовий пояс повернено у три четверті до глядача. Важливим атрибутом обличчя жінки є закриті очі, перемотані нитками, що говорить про одну із характерних рис творчих робіт Марти Пітчук – схожість жінки на ляльку-мотанку, надання їй магичності та таємничості.

Суттєвим атрибутом постаті дівчини є вінок зі стилізованих рослинних елементів та квіткових мотивів. Вінок виходить за межі композиції, що надає роботі динамічності. Відзначають, що у багатьох культурах світу вінок має берегове значення та є символом жіночого начала, дівочої цнотливості. Вінок також являється знаком життєвої сили, досконалості, долі, може бути символом життя та перемоги життя над смертю. Для українців вінок має своє виняткове значення, споконвіків до нього ставилися з великою повагою та увагою. Український дівочий вінок є не лише прикрасою, але й потужним оберегом від зурочення та нечистої сили, з цією метою для відлякування нечистих сил поміж квітами влітали часник, полин й любисток [21].

Стилізований одяг дівчини притягує погляд та має своє семантичне значення. Вінок плавно переходить у мантию, одяг оздоблений вишивкою із характерним для творчості Марти Пітчук геометричним орнаментом. Такий орнамент містить в собі поєднання двох мотивів: ромба та баранячих рогів. Орнамент, що містить в собі ромб вважається сильним захисним оберегом та приносить удачу. Ромб символізує стихію землі, родючість, засіяне поле. Баранячі роги символізують богиню землі, служать відмінним охоронним символом, який приносить націлений принести щастя і захистити родючість [22].

Кольорова гама у роботах мисткині Марти Пітчук має особливе значення. Тому було вирішено застосувати ефект створення світлого центру композиції на темному тлі. Особливість колірної гами підкреслює наявність у роботі трьох пар

контрастних кольорів (червоний-зелений, фіолетовий-жовтий, синій-оранжевий).

Отже, ідею та художньо-образне обґрунтування теми декоративної композиції «Образ української жінки» у техніці батик засновано на мотивах творчості молоді української художниці, нашої сучасниці Марти Пітчук. У центрі композиції – дівчина, що є збірним образом української дівчини, покликана передати традиції зображення жінки як втілення історичних, духовних та соціально-економічних особливостей свого часу. Ескізний задум розроблено із врахуванням особливостей техніки батику.

2.2 Характеристика матеріалів та калькуляція витрат щодо виконаної декоративної композиції «Образ української жінки» у техніці батик

Якість виконаного художнього твору безпосередньо залежить від вдало підібраних матеріалів, інструментів та пристосувань. Для роботи у техніці холодного батику потрібні такі основні матеріали: тканина, фарби та резерв. Варто детальніше описати особливості їх підбору.

Будь-які тонкі та щільні тканини підійдуть для застосування під час роботи у техніці холодного батику, проте варто обирати саме шовкові тканини – креп-жоржет, креп-шифон, туалъ, штучний шовк, крепдешин. Штучні тканини такі як капрон, нейлон, звичайна підкладкова тканина є досить міцними та зносостійкими, але не відрізняються благородством натуральної тканини [23]. Для виготовлення декоративної композиції було обрано штучний шовк, адже тканина на підрамнику майже не розтягується, а фарба у вологому вигляді добре вбирається.

Барвники можуть застосовуватись як у вигляді розчину, у який опускають тканину для фарбування всього полотна, так і для безпосереднього фарбування тканини пензлем. Фарби для розпису можуть бути активними. Фарби можуть бути водорозчинними або спирторозчинними. Зручнішими у роботі будуть водорозчинні фарби [3]. Під час роботи було використано фарби акрилові водорозчинні. Набір містить основні кольори, які під час змішування створюють різнобарвну палітру.

Натуральний віск, парафін або суміш з цих матеріалів використовуються для виготовлення гарячого батика для перекриття ділянок тканин, які мають бути зафарбовані.

Масляні фарби, заздалегідь знежирені, застосовують для забарвлення контурної суміші, призначеної для холодного батика.

Резервом для холодного батика є контурна суміш, якою за допомогою скляної трубочки обводять рисунок, тим самим не даючи фарбам сусідніх ділянок розмиватися. У продажу є двох видів: на основі бензину й гумового клею та на водно-полімерній основі. Резерви бувають різних кольорів, із додаванням блискіток, перламутру, золота й срібла. Густиоту розчинника контурної суміші можна коригувати згідно конкретного виду тканини: зріджувати, коли тканина тонка, і, навпаки, – згущувати за потребою [3]. Під час роботи було застосовано суміш для резервування на основі бензину, із забарвленням у світлофіолетовий відтінок.

Серветки із целюлозних волокон, гігроскопічні паперові рушники, з тканин ганчірки, що добре вбирають вологу, знадобляться для чищення й сушки пензлів і застрахують від небажаних плям [3].

Щоб ефективно працювати у техніці сухого батика потрібно підготувати спеціальні інструменти та обладнання:

– пензлі є дуже важливим робочим інструментом для розпису по шовковій тканині. Якість пензлів безпосередньо впливає на результат роботи.

Вони повинні добре вбирати і досить легко віддавати фарбу. Має значення і форма пензлів;

- скляна трубочка з резервуаром є необхідним інструментом для нанесення контурів під час роботи у техніці холодного батика;

- чантінг – потрібний інструмент для нанесення контурів гарячим воском під час роботи у техніці гарячого батика;

- олівець, чорний маркер і папір необхідні для створення картону. Спочатку олівцем виконується замальовка, після цього наводиться рисунок чорним маркером. Перед початком роботи рисунок підкладають під напівпрозору тканину, натягнуту на підрамник;

- палітра – пристосування, яке слугує для змішування фарб;

- піпетки – використовують для полегшення забору фарб із флаконів та їх змішування.

- праска потрібна для видалення воску та фіксації фарби на готовому виробі;

- електрична плитка – пристрій для розігрівання воску або парафіну на водяній бані до потрібної температури і підтримування її на одному рівні;

- ножиці, лінійка, кравецький сантиметр і декілька склянок для промивання пензлів;

- вода – має бути завжди поряд для розведення фарб, краще обирати дистильовану або кип'ячену;

- підрамник – може мати різні конструкції: жорсткий – має заглиблення в середину. За допомогою кнопок на нього натягується тканина для роботи. Підрамник може бути також і розсувним, переваги його в тому, що кожний раз є можливість встановити потрібний розмір [3, с. 17-19].

З метою встановлення вартості виготовленої декоративної композиції «Образ української жінки» у техніці батик здійснено детальну калькуляцію матеріальних витрат, яку презентовано у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1 – Калькуляція витрат

№ з/п	Назва матеріалів та інструментів	Ціна за одиницю, грн.	Витрати матеріалів	Вартість, грн.
1	2	3	4	5
1	Підрамник дерев'яний	180	70 см × 70 см	180
2	Тканина «штучний шовк»	120	1 м	120
3	Набір фарб акрилових	390	1 шт.	390
4	Гумовий клей	25	2 шт.	50
5	Бензин	60	200 мл	12
6	Парафін	100	10 г	1
7	Фарба акрилова «золото»	36	10 мл	18
8	Набір пензликів	100	1 шт.	100
9	Рама дерев'яна	500	70 см × 70 см	500
10	Картон	25	70 см × 70 см	25
Разом:				1396

Вартість матеріалів на виготовлення декоративної композиції «Образ української жінки» у техніці батик склала 1396 грн.

Таким чином, варто підсумувати, що для виготовлення декоративної композиції «Образ української жінки» необхідні такі основні матеріали як штучний шовк, фарби акрилові для батика, суміш для резервування контурів на основі бензину. Додатковими пристосуваннями будуть підрамник та рама для оформлення готової роботи. Описано якісні характеристики матеріалів для декоративної композиції у техніці батик. Здійснено калькуляцію витрат на виготовлення художнього твору та встановлено його собівартість.

2.3 Технологічна послідовність виготовлення декоративної композиції «Образ української жінки» у техніці батик

Робота над декоративною композицією «Образ української жінки» складається з декількох етапів, й кожен із них має свої технологічні особливості виконання.

Перед початком роботи необхідно підібрати та підготувати усі необхідні для роботи матеріали, інструменти та пристосування: штучний шовк, фарби акрилові для батика, суміш для резервування контурів на основі бензину, підрамник, раму, скляну трубочку для резерву, пензлі.

З метою підготовки тканини до нанесення резервуючи ліній її необхідно старанно випрати. Під час прання з тканини вимиється апретура – спеціальний склад із мила, жиру й воску, яким зазвичай просочують тканину з метою надання їй товарного вигляду. Також процес прання впливає на розпушування тканини, за рахунок чого фарба швидше буде всмоктуватись і розтікатись поверхнею [23].

На початку роботи потрібно підготувати картон. Це дає змогу реалізувати задум із урахуванням реальних розмірів майбутньої декоративної композиції.

Наступним етапом є натягування тканини на підрамник. Було обрано до застосування звичайний дерев'яний підрамник. Доцільно краї підрамника перед роботою захистити від забруднення – обклеїти прозорим скотчем. Зафіксувати тканину на підрамнику можна за допомогою звичайних ґудзиків, а також використовують і степлер. Варто дотримуватись загальних правил натягування полотна: спочатку у кутах, а потім по центру виконуємо натяг. З метою рівномірного та досить тугого натягування полотна варто використовувати велику кількість ґудзиків [23].

Далі відбувається перенесення із картону (ескізу) контурів зображення на майбутній художній твір. За наміченими лініями потрібно прокласти неперервні лінії за допомогою скляної трубочки із резервом. Потрібно уважно стежити, щоб не утворювалось розривів ліній. Також буде доцільним прокладення контурів резервом із зворотної сторони твору. Це допоможе запобігти у майбутньому підтікання фарби. Нанесений контур потрібно залишити на деякий час з метою просушування.

Після просихання контурів зображення відбувається перехід до процесу поетапного забарвлення тла майбутнього твору фарбами для батику. Далі поетапно забарвлюються усі елементи зображення. Після підсихання фарб відбувається процес деталізації елементів зображення за допомогою акрилової фарби кольору «золото». Таким чином зосереджується увага на основних елементах художнього твору.

Виготовлена декоративна композиція потребує відповідного оформлення, що надаватиме їй виразності, завершеного вигляду та єдності елементам. Готову роботу доцільно оформити у дерев'яну раму, попередньо пофарбувавши її акриловою фарбою, що гармонійно поєднуватиметься із завершеною композицією. Зворотну сторону художнього твору варто теж оформити естетично. З цією метою було застосовано картон, який зафіксовано за допомогою будівельного степлера.

Технологічну послідовність виготовлення декоративної композиції «Образ української жінки» у техніці батик подано у таблиці 2.2.

Виконана декоративна композиція «Образ української жінки» має розміри 70 см × 70 см. Фото готової декоративної композиції розміщено у додатку Ж.

Таблиця 2.2 – Технологічна послідовність виготовлення декоративної композиції «Образ української жінки» у техніці батик

№ з/п	Назва операції	Графічне зображення
1	2	3
1	Підбір матеріалів та інструментів	
2	Підготовка ескізу (картону) для виконання твору	

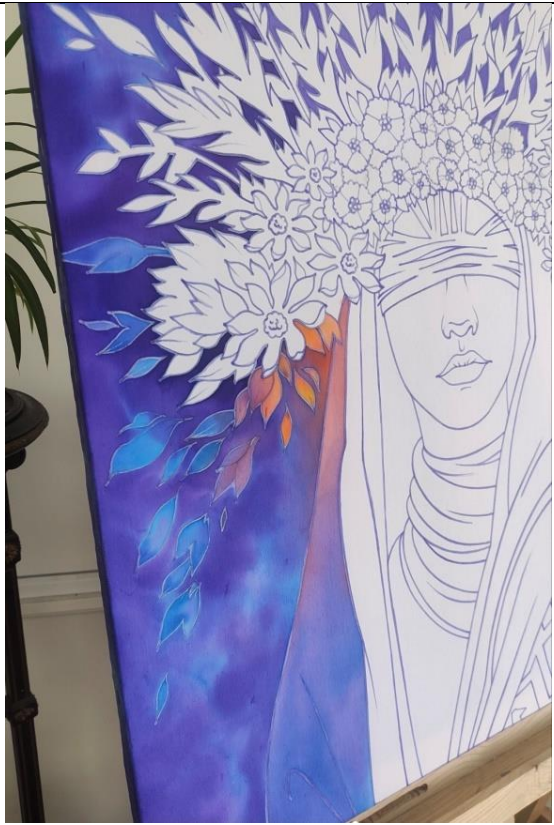

Продовження таблиці 2.2

3	Натягування тканини основи на підрамник	 A photograph showing a blank white canvas stretched onto a wooden easel. The canvas is held in place by small clips along the top edge. The background shows a room with a window and some artwork.
4	Переведення ескізу та основу майбутнього твору	 A photograph showing a pencil sketch of a woman's face and upper body on a canvas. The sketch is light and delicate, showing the woman's features, her hair, and a decorative headpiece. The canvas is stretched on a wooden easel.

Продовження таблиці 2.2

5	Покриття всіх ліній та елементів резервуючим контуром (сумішшю)	
6	Поступне забарвлення тла майбутнього твору фарбами для батику	

Продовження таблиці 2.2

7	Поетапне забарвлення елементів майбутнього твору фарбами для батику	
8	Завершення нанесення фарб на майбутній твір згідно задуму	

Продовження таблиці 2.2

9	Деталізація елементів зображення за допомогою акрилової фарби кольору «золото»	
10	Оформлення готової роботи у раму, пофарбовану акриловою фарбою	

Кінець таблиці 2.2

11	Завершений художній твір – декоративна композиція «Образ української жінки»	 A framed artwork on an easel depicting a woman in a blue headscarf with a vibrant floral crown, set against a purple background. The woman's face is partially obscured by a red blindfold. The artwork is displayed on a wooden easel in a room with a white door and a plant in the background.
----	---	---

Отже, було детально описано технологічну послідовність виконання декоративної композиції «Образ української жінки» у техніці батик та виготовлено її із врахуванням особливостей роботи у техніці холодного батика. Встановлено, що технологія виготовлення художніх творів у техніці батику – процес тривалий, вимагає зусиль, терпіння та завзятості, проте одночасно дуже захоплюючий. Картини, створені таким яскраві, напівпрозорі, затишні та надзвичайно мальовничі.

2.4 Композиційна характеристика та естетична оцінка декоративної композиції «Образ української жінки» у техніці батик

Декоративна композиція як картина – це твір мистецтва, створений з метою прикраси простору, де основний акцент зроблено на естетичну привабливість та гармонію елементів. Декоративні картини можуть бути як самостійними творами мистецтва, так і частиною інтер'єру, доповнюючи загальну естетику простору. Вони можуть бути створені в різних техніках. У декоративній композиції головна мета – прикрасити або підкреслити певний об'єкт чи простір, створити емоційний або візуальний ефект.

Виконуючи естетичну оцінку декоративної композиції «Образ української жінки», варто обґрунтувати її композицію, яка визначається як об'єднання всіх елементів форми художнього виробу в органічне єдине ціле, що виражає образний, ідейно-художній зміст.

Будь-який художній твір складається з окремих елементів, що створюють його структуру. Ці окремі елементи впорядковано поєднуються і підкоряються певним закономірностям. Якщо елементи розміщені хаотично, то гармонійна єдність неможлива. Ці закономірності об'єднані єдиною назвою – «засоби гармонізації».

Потрібно відзначити, що виготовлена декоративна композиція не є канонічною. В основу композиції виготовленого художнього твору «Образ української жінки» покладено закони традиції й цілісності. Традиційність досягається за рахунок дотримання усталених способів виконання батику, збереження культурних традицій українського народу у оздобленні одягу української жінки. Новаторством у виконанні художнього твору є перенесення живописних мотивів на тканину та втілення їх за допомогою техніки батику.

Декоративна композиція «Образ української жінки» відповідає закону цілісності, адже зображення сприймається неподільно, цілісно, не розпадається на окремі фрагменти, враховано відстань, а також інтервали між елементами.

Композиції виготовленого художнього твору властива супідрядність, адже усі її частини підпорядковані найбільш виразному елементу, який і є композиційним центром – це обличчя дівчини.

У художньому творі зображена дівчина, яка займає статичну позу, що викликає почуття спокою і нерухомості. Статичною сприймається проста геометрична форма роботи – квадрат. Однак динамічності композиції надають наявність діагонально розміщених елементів у вінку дівчини та відсутність вільного простору зверху та знизу композиції.

Під час виконання декоративної композиції «Образ української жінки» було використано асиметрію як засіб гармонізації. Асиметрію вважають принципом організації, який базується на динамічній врівноваженості. Проте у композиції художнього твору присутня симетрія, що проявляється у людському тілі, яке природно побудоване за принципом двосторонньої симетрії. Варто відзначити, що дівчина у художньому творі займає положення у три чверті, тому чітка симетрія людського тіла порушується, частини людського тіла зображені не ідентичні. Така поза теж наділяє роботу ознаками динамічності.

У декоративній композиції простежується метричність та ритмічність. Метричність характеризується повторюваністю однакових елементів й інтервалів поміж ними. Ритмічна композиція є за рахунок чергування елементів зі зміною розмірів чи відстані між ними. Ритмічна повторюваність додає певної динаміки в одноманітний темп чергування елементів. Метричність у даному художньому творі виявляється у чергуванні пелюсток квітів та у серединках квітів. Ритмічність виявляється у чергуванні пелюсток квітів різних розмірів, листя різних розмірів.

Ще засобами, які властиві виконаній декоративній композиції можна виокремити контраст, нюанс й тотожність.

Контрастом є різка відмінність між елементами композиції. Його використання підсилює розкриття художніх якостей кожного елемента. Він може бути стриманим та різким. Стриманий контраст проявляється при різкій відмінності другорядних елементів. Різкий контраст виникає, коли основний елемент різко відрізняється від другорядних. Це може виражатися в розмірах, розташуванні, кольорі, пластичності форми. З ним композиція набуває динамізму та найбільшої активності щодо впливу на глядача [24]. У декоративній композиції присутній контраст за кольором – червоний-зелений, фіолетовий-жовтий, синій-оранжевий. Контраст за розміром проявляється у зіставленні великої форми вінка та малої форми голови дівчини. Контраст за фактурою характерний у порівнянні матових поверхонь, залитих фарбами та блискучих контурних ліній, наведених акриловою фарбою кольору «золото».

Нюанс, що присутній у декоративній композиції «Образ української жінки», виражається як незначна відмінність або перехід одного в один споріднених кольорів.

Композиція художнього твору є пропорційною, оскільки окремі елементи співвідносяться між собою та в цілому до твору.

Освітлення та колір як елементи композиції мають велике значення. Вони допомагають виявити композиційний центр, кольорове і тонове вирішення образів композиції та загальний колорит її. Освітлення і колір допомагають митцю передати радість, сум. Радісні події художники передають звичайно яскравими, теплими контрастними тонами, а сумні – тьмяними, холодними тонами [25].

Загальний колорит декоративної композиції «Образ української жінки» є ясным, насиченим та поліхромним. Кількість теплих та холодних кольорів у художньому творі збалансовано, кольорова гама твору сприймається як холодна

та контрастна. Обрана кольорова гамма твору підкреслює його смислове значення. Тому варто детальніше схарактеризувати семантичне значення основних кольорів, що присутні у роботі.

Білий колір є символом невинності, чистоти, енергії, сили. Він асоціюється з денним світлом [26].

Жовтий колір, а також золотий, символізує сонце, світло, небесний вогонь, багатство. Жовтий є кольором золота, стиглих колосків пшениці, жита, ячменю. Помаранчевий колір – веселий, вогненний, є символом влади, розкоші, сонця, радості, марнославства [26].

Червоний колір символізує радість, красу, любов і повноту життя. Його символіка неоднозначна. З одного боку колір енергійний, активний, символізує повноту життя, свободу, урочистість, радість, а з іншого позначає ворожнечу помсти, війни, агресії. Має цілющі властивості, захищає від «вроків» і чаклунства [26].

Зелений – колір трави, листя. Він спокійний та символізує мир, спокій, надію, силу. У багатьох народів зелений є ознакою молодості, надії, радості, але в той же час незрілості, недосконалості [26].

Синій колір – спокійний, сентиментальний, серйозний. Символізує довіру, нескінченність, смуток. Це колір неба і моря. Є символом пасивного, холодного, жіночого начала. У християнській культурі він асоціюється з вічною божественною істиною [26].

Також під час дипломного проєктування було розроблено проєкт постера художнього твору та представлено його у додатку II.

Таким чином, охарактеризувавши композиційні особливості декоративної композиції «Образ української жінки» та надавши естетичної оцінки твору, можна цілком стверджувати, що художній твір є цілісним і гармонійно узгодженим, що надає йому завершеності зовнішнього вигляду і чудово розкриває його задум.

ВИСНОВКИ

Надзвичайно різноманітними є сучасні техніки розпису тканин. Батик перейняв від багатьох образотворчих мистецтв, зокрема, акварелі, пастелі, графіки, вітража, мозаїки, писанкарства, особливості та художні прийоми. Використання різноманітних спеціальних засобів дає змогу розписувати у техніці батика різні деталі одягу, предмети інтер'єру, картини на шовку, а також залишає багато простору для експериментів, тому у сучасному світі батик є актуальним. Сучасні художники шукають нові засоби виразності, експериментують в авторських техніках із текстильними матеріалами. Так відбувається розкриття пластичних, колористичних та інших можливостей текстилю. Саме тому декоративна композиція «Образ української жінки» виконана у техніці батик, адже її технологічні можливості дали змогу реалізувати творчий задум.

Узагальнення результатів творчих та наукових пошуків дало можливість зробити висновки в межах дипломного проектування.

Досліджено історію розвитку техніки батик. Встановлено, що розписи тканин були відомими ще понад 2 тис. років тому. Батьківщиною мистецтва батика вважають острів Ява в Індонезії. Там техніка батику досягла найбільшого розвитку, художньої винятковості й технічно вдосконалилась. Індонезійський батик вплинув на розвиток цього виду мистецтва у всьому світі.

Схарактеризовано художньо-технологічні особливості виконання творів у техніці батику. Техніка батику поєднує у собі технологічні та художні особливості багатьох видів образотворчого мистецтва. Встановлено, що найхарактернішою особливістю техніки батик є так зване «резервування», тобто нанесення потрібної суміші на тканину з метою збереження й виділення кольорів візерунку або тла. Також описано основні види батика, серед яких гарячий батик, холодний батик, вільний розпис та вузликівий батик.

Обґрунтовано ідею та художньо-образний зміст теми декоративної композиції «Образ української жінки» у техніці батику. Варто зазначити, що джерелом натхнення стала творчість молодшої української художниці, нашої сучасниці із Івано-Франківщини Марти Пітчук. Проаналізовано творчі роботи Марти Пітчук та встановлено характерні особливості її мистецької діяльності. Згідно цього розроблено ескіз (картон), але із врахуванням особливостей виконання техніки батику. У центрі композиції – дівчина, що є збірним образом української дівчини, покликана передати традиції зображення жінки як втілення історичних, духовних та соціально-економічних особливостей свого часу.

Для роботи підбрано та охарактеризовано матеріали, інструменти та пристосування, характерні для техніки батику. Визначено, що основними матеріалами є штучний шовк, фарби акрилові для батику, суміш для резервування контурів на основі бензину. Виконано калькуляцію витрат на виготовлення декоративної композиції «Образ української жінки» у техніці батику. Вартість матеріалів на виготовлення декоративної композиції «Образ української жінки» у техніці батик склала 1396 грн.

Обґрунтовано та представлено у табличній формі технологічну послідовність виконання декоративної композиції «Образ української жінки» у техніці батику. Виготовлено декоративну композицію «Образ української жінки», дотримуючись технології холодного батику. Розміри готової роботи 70см × 70см.

Охарактеризовано композиційні особливості виконаної декоративної композиції «Образ української жінки» у техніці батику, проведено її естетичну оцінку. Художній твір є цілісним і гармонійно узгодженим, що надає йому завершеності зовнішнього вигляду і чудово розкриває його задум. Розроблено проект постера художнього твору та представлено його у друкованому вигляді.

Таким чином, усі завдання, поставлені на початку дипломного проектування, виконані, мета досягнута.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

- 1 Гриценко М. Рушник і... глобалізація / М. Гриценко // День. – 2012. – С. 10-12.
- 2 Кара-Васильєва Т., Чегусова З. Декоративне мистецтво України ХХ століття. У пошуках «великого стилю» / Т. Кара-Васильєва, З. Чегусова. – К. : Либідь, 2005. – 280 с.
- 3 Касьян Т. К. Батик : Навчально-методичний посібник / Т. К. Касьян. – Черкаси: Вид. від. ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2011. – 68 с.
- 4 Орлова Н. С. Організаційно-методичні основи навчання художнього проектування одягу: навчально-методичний посібник / Н. С. Орлова. – Полтава : ПП «Астроя», 2020. – 195 с.
- 5 Батик [Електронний ресурс] // Велика українська енциклопедія. – Режим доступу : <https://vue.gov.ua/Батик> (дата звернення: 16.06.2024).
- 6 Мельниченко Г. Ю., Чернявський В. Г. Використання тканинного розпису батика при формуванні дизайну інтер'єру ресторану / Г. Ю. Мельниченко, В. Г. Чернявський. – Вісник ХДАДМ. № 7. – 2009. – с. 75.
- 7 Малиніна А., Малиніна І. Основи розпису тканини. Батик.: навч.-метод. Посібник А. Малиніна, І. Малиніна. – Харків, 2005. – 48 с.
- 8 Грималюк Р. Художній розпис тканин як вид декоративно-прикладного мистецтва / Р. Грималюк // Наука. Освіта. Молодь. – 2010. – С. 80-81.
- 9 Печенюк Т. Г. Розпис тканин в Україні (20-ті – початок 90-х років ХХ ст.) : автореф. дис. ...канд. мистецтвознавства : 17.00.06 / Т. Г. Печенюк. – Львів, 1996. – 24 с.
- 10 Соболевська Н. Від декорування тканин до малярства на тканинах / Н. Соболевська // Народознавчі зошити. – 2013. – № 6 (114). – С. 1103-1107.

11 Малік Т. В. Методичні рекомендації з дисципліни «Художній розпис тканин» спеціалізації «Дизайн одягу (взуття)» спеціальності 022 «Дизайн» / Т. В. Малік. – Харків : ХДАДМ, 2021. – 40 с.

12 Селищева К. Є. Художній розпис тканини у декоративному мистецтві України XIX – початок XXI ст. : магістерська кваліфікаційна робота / К. Є. Селищева ; наук. керівник Ю. О. Зенькович. – Кривий Ріг, 2018. – 134 с.

13 Катерина Откович. Ілюзія свободи: образ жінки від традиціоналізму до модернізму. Монографія / К. Откович. – К. : КАРБОН, 2010. – 210 ст.

14 Долеско С. В. Мистецький образ українського народного костюма в жанровому портреті українських художників (Російсько-українська війна 2022 р.) / С. В. Долеско // Мистецтвознавчі записки : зб. наук. пр. – 2022. – Вип. 41. – С. 40–47.

15 Долеско С. В., Ткачук Н. Ю., Пархоменко Н. В. Художня творчість Марти Пітчук: аналіз у довоєнному і воєнному векторах / С. В. Долеско, Н. Ю. Ткачук, Н. В. Пархоменко // Стратегічні напрямки розвитку науки: фактори впливу та взаємодії. – Рівне, 2023. – С. 191-194.

16 Войтович В. М. Українська міфологія / В. М. Войтович. – Київ : Либідь, 2002. – 664 с.

17 Ніколаєва, Т. Історія українського костюма / Т. Ніколаєва. – Київ : Либідь, 1996. – 173 с.

18 Марта Пітчук та мотанки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://chernikova.ua/hustyna-z-marta-pitchuk/> (дата звернення: 23.03.2024).

19 Це образ про українську жінку: у Тернополі відкрили виставку картин Марти Пітчук [Електронний ресурс] // Суспільне. Тернопіль. – Режим доступу: <https://ua-news.in.ua/ce-obraz-pro-ukrainsky-jinky-y-ternopoli-vidkrili-vistavku-kartin-marti-pitchuk/> (дата звернення: 29.03.2024).

20 Мотанка – реальна жінка з плоті і крові: у Тернополі презентували виставку популярної франківської художниці [Електронний ресурс] // Сорока. –

Режим доступу: <https://soroka.ternopil.ua/news/fotoreportazhi/item/39183-motanka-realna-zhinka-z-ploti-i-krovi-u-ternopoli-prezentuvaly-vystavku-populiarnoi-frankivskoi-khudozhnytsi-fotoreportazh> (дата звернення: 01.04.2024).

21 Український вінок – прикраса чи сильний оберіг [Електронний ресурс] // Етнохата. – Режим доступу: <https://etnoxata.com.ua/statti/traditsiji/ukrajinskij-vinok-prikrasa-chi-silnij-oberig/> (дата звернення: 03.04.2024).

22 Символи та кольори у вишивці [Електронний ресурс] / Колос. – Режим доступу: <https://tdkolos.com/simvoly-i-cveta-v-vyshivke> (дата звернення: 13.04.2024).

23 Технологія холодного батіка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://vicu7ia.blogspot.com/2011/10/blog-post_1673.html (дата звернення: 17.04.2024).

24 Контраст [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://baranovweb.narod.ru/pri_1.html (дата звернення: 11.05.2024).

25 Композиція у творах образотворчого мистецтва [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://osvita.ua/vnz/reports/culture/30327/> (дата звернення 14.05.2024).

26 Квітів символіка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://subject.com.ua/culture/dict/660.html> (дата звернення: 15.05.2024).

ДОДАТОК А
(довідковий)

ЗРАЗКИ ХУДОЖНІХ ТВОРІВ, ОЗДОБЛЕНИХ ГАРЯЧИМ БАТИКОМ

Рисунок А.1 – Гарячий батик, автор – Ольга Завальнюк

Рисунок А.2 – Гарячий батик, автор – Ольга Завальнюк

ДОДАТОК Б
(довідковий)

ЗРАЗКИ ХУДОЖНІХ ТВОРІВ, ОЗДОБЛЕНИХ ХОЛОДНИМ БАТИКОМ

Рисунок Б.1 – «Таємничий сад», холодний батик, автор – Неллі Павлова

Рисунок Б.2 – «Смарагдовий поцілунок», холодний батик, автор – Неллі Павлова

ДОДАТОК В
(довідковий)

ЗРАЗКИ ХУДОЖНІХ ТВОРІВ, ОЗДОБЛЕНИХ ВІЛЬНИМ РОЗПИСОМ

Рисунок В.1 – Зразок твору у техніці вільного розпису

Рисунок В.2 – Зразок твору у техніці вільного розпису

ДОДАТОК Г
(довідковий)

**ЗРАЗКИ ХУДОЖНІХ ТВОРІВ, ОЗДОБЛЕНИХ ВУЗЛИКОВИМ
БАТИКОМ**

Рисунок Г.1 – Зразок вузликового батику, автор – Валентина Буюклі

Рисунок Г.2 – Зразок вузликового батику

ДОДАТОК Д
(довідковий)

ХУДОЖНІ ТВОРИ МАРТИ ПІТЧУК ЯК ДЖЕРЕЛО НАТХНЕННЯ

Рисунок Д.1 – Мотанка. Українська обрядова лялька. Тернопільщина

Рисунок Д.2 – Художній твір «Мотанка. Перемога. Київське Полісся. 50-й день героїчного спротиву»

Рисунок Д.3 – Мотанка. Маріуполь. 100-й день героїчного спротиву

Рисунок Д.4 – «Мотанка. Бойківщина»

ДОДАТОК Е
(обов'язковий)

ЕСКІЗНИЙ ЗАДУМ

Рисунок Е.1 – Лінійний ескіз художнього твору

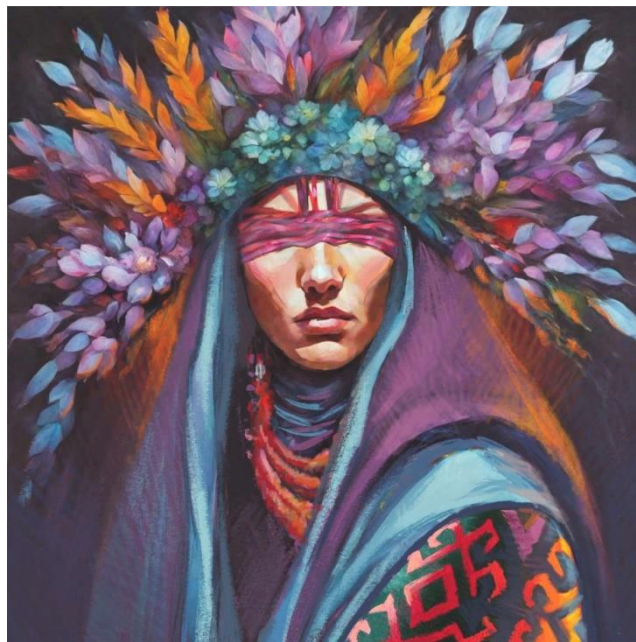

Рисунок Е.2 – Кольоровий ескіз художнього твору

ДОДАТОК Ж
(обов'язковий)

ВИКОНАНИЙ ХУДОЖНІЙ ТВІР

Рисунок Ж.1 – Декоративна композиція «Образ української жінки»

ДОДАТОК И
(обов'язковий)

ПРОЄКТ ПОСТЕРА

Рисунок И.1 – Постер до декоративної композиції «Образ української жінки»